

Куделько Айжан Сатыбалдиновна

PhD докторы, Қазақ инновациялық гуманитарлық- заң университеті, Семей қаласы
e-mail: kazguiu_pp@mail.ru

Сарсенбаев Максат Кайратович

«БМ010300 – Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты
e-mail: maks_sars@mail.ru

БОЛАШАҚ МАМАННЫҢ РЕФЛЕКСИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі жағдайда қоғамда кәсіби іс-әрекеттің әртүрлі аймағында құзырлы мамандарға қажеттілік күн санап өсіп отыр. Отандық білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер осы реформаларға, оны бағалауға қатысты біршама тартысты мәселелердің шешімі жүзеге асырылуда. Бүгінгі күні болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігінің қалыптасуы мен дамуына ерекше мән беріліп отыр. Қазіргі білім беру саласындағы басты мәселе әлеуметтік-педагогикалық ұйымдастыру тұрғысынан білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді жаңа әдістерін іздестіру мен оларды жүзеге асыра алатын болашақ мамандарды даярлау басты мәселе. Өзіндік реттелу деңгейінің өзгерілуі логикасында, оқу тапсырмаларын шешуде студенттердің оқытушылардан алатын көмегінен студенттердің белсенділігінің өсуіне әкелді. Белсенділік өзіндік реттелу пәндік оқу әрекеттерінде және мұғалімдермен серіктесу бағытында пайда болады. Мақалада, рефлексивті құзыреттіліктің дамуымен байланысты мәселелер қарастырылады. Әртүрлі рефлексия құрылымы мен анықтау тәсілдерінің түрлі теориялары баяндалған.

Түйін сөздер: рефлексия, рефлексивті құзыреттілік, құзыреттілік, рефлексиялық қызмет, рефлексия субъектісі

В современных условиях в обществе растет потребность в компетентных специалистах в различных областях профессиональной деятельности. Изменения, происходящие в отечественной системе образования, решаются относительно серьезных вопросов, касающихся этих реформ, их оценки. На сегодняшний день особое внимание уделяется формированию и развитию профессиональной компетентности будущих педагогов. Главная проблема в современном образовании в контексте социально-педагогической организации проблема подготовки будущих специалистов, способных осуществлять поиск и реализацию эффективных новых методов внедрения инноваций в содержание образования. В логике изменения уровня саморегуляции, решение учебных задач привело к росту активности студентов из-за получаемой ими помощи от преподавателей. Активность саморегуляции возникает в предметных учебных действиях и направлении сотрудничества с педагогами. В статье рассматриваются вопросы, связанные с развитием рефлексивной компетенции. Изучаются различные подходы к определению и структуре рефлексии.

Ключевые слова: рефлексия, рефлексивная компетентность, компетентность, рефлексивная деятельность, субъект рефлексии

In modern conditions, the need for competent specialists in various fields of professional activity is growing in society. The changes taking place in the national education system are being addressed with respect to serious issues related to these reforms and their evaluation. Today, special attention is paid to the formation and development of professional competence of future teachers. The main problem in modern education in the context of socio-pedagogical organization is the problem of training future specialists who are able to search for and implement effective new methods of innovation in the content of education. In the logic of changing the level of self-regulation, the solution of educational tasks led to an increase in the activity of students due to the help they received from teachers. The activity of self-regulation occurs in the subject of educational activities and the direction of cooperation with teachers. The article deals with issues related to the development of reflexive competence. Various approaches to the definition and structure of reflection are studied.

Keywords: reflection, reflexive competence, competence, reflexive activity, subject of reflection

Қазіргі қоғамдық дамуға еліміздің жоғары оқу орындарында бәсекеге қабілетті маман даярлау мәселесін жүзеге асыру үдерісінің алдында жаңа күрделі міндеттер қояды. Жаңа қоғам және инновациялық қоғам үшін талап етілетін студенттердің дамуымен байланысты студенттердің білім беру сапасын арттыру білім, дағды және мінез-құлық модельдерін игерумен, маңызды міндет болып табылады.

Инновациялық педагогикалық технологиялар мен әдістерді игеру, оны оқыту сапасын жақсартуда қолдана алу, болашақ мамандардың бойында құзіреттілікті

дамытуды талап етеді. Ел Президентінің «Қазақстан–2030» стратегиялық бағдарламасында барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әлауқатының артуы, елдің денсаулығын жақсартумен бірге жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру мәселесі, сондай-ақ тәуелсіз мемлекетімізге еңбекқор, кәсібін терең түсінетін, өзінің білімі мен іскерлігін жан-жақты қолдана білетін мамандар қажет екендігі атап көрсетілген. Бұл құрылымдық өзгерістер болашақ мамандарды даярлау жүйесін оздыра отырып, дамытумен қамтамасыз етілуі тиіс. Сондықтан да жаңа

формацияның маманы қажет. Бұл мамандар барлық жағынан жоғары тұруы тиіс деп көрсетілген [1].

ҚР педагогикалық білімді жүйелі модернизациялаудың тұжырымдамалық негіздерінде құзіреттілік – қызмет субъектісінің жаңадан пайда болуы (иелену, оның тұлғалық қатынастарына және қызмет мәніне қосатын адамның сәйкес құзіреттіліктерді меңгеруі), ол кәсіби даярлау үдерісінде қалыптасады, кәсіби қызмет мәнін құрайтын функционалды міндеттерді тиімді шешуге мүмкіндік беретін білімдер, біліктер, қабілеттер мен тұлғалық сапалардың жүйелік көрінісі ретінде қарастырылады [2].

Б.Т.Кенжебеков құзіреттілік түсінігінің мәнін тұлғаның теориялық білімі мен тәжірибелік білігін белгілі бір міндеттерді шешу үшін қолдануға даярлығы және қабілеттілігі деп ашады. Нақтылай кету керек, «даярлық» ұғымы жағдайы мағынасын анықтау үшін, «...қандай да бір нәрсе үшін барлығы жасалған, бәрі дайын», ал қабілет – «...істей білу, сонымен қатар қандайда бір істі жасай алу мүмкіндігі» мағынасында қолданылған. Зерттеуші «біліктілік» және «құзіреттілік» ұғымдарын салыстыра отырып, «құзіреттілік» біліктілікті сипаттайтын кәсіби білім мен біліктен басқа, мынадай сапаларды яғни бастамашылық, бірлестік, топта жұмыс істей алу қабілеті, коммуникативті қабілеттер, оқу, бағалау, логикалық ойлау, ақпаратты іріктеу, қолдану білігінен және т.б.тұрады. Автордың пікірін тұжырымдайтын болсақ, құзіреттілік жеке тұлғаның танымға, ойлауға қатысын және әрекетке, белгілі мәселелерді ұсынып, шешім жасауда, іс-әрекеттің барысында теориялық білімінің практикалық нәтижелерін талдауға, ұдайы түрде ұтымды түзетулер енгізіп отыру іскерліктерінің белсенділігінен көрінеді [3].

Рефлексия - бұл адамның өз іс-әрекеттерін, ішкі жағдайларын, сезімдерін, уайымдарын ұғынуға, осы жағдайларды талдауға және тиісті қорытындыларды тұжырымдауға бағытталған қызметі. Адам өзін түсінуі, өз әрекеттерін бақылау және реттеу, өзінің ішкі әлемін дамыту үшін, ол рефлексияны меңгеруі керек. Рефлексия-бұл өз бағыты бойынша жылжу процесі мен нәтижелерін талдауға ұмтылу және дайындық. Рефлексивті Құзіреттілік кәсіби қызметтің типтік емес міндеттерін тиімді шешуге мүмкіндік беретін интегралдық сипаттама ретінде әрекет етеді. Ол кәсіби қызметке шығармашылық тұрғыдан

қарауға, оның барынша тиімділігі мен нәтижелілігіне қол жеткізуге ықпал етеді [4].

Сонымен, білім беруде құзырлы маман иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, өзінің шығармашылығы мен дарындылығына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білуді айтамыз.

Негізі құзыреттілік сала ерекшелігіне қарамастан, барлық мамандар бойыннан табылу керек деп қарастырылған, себебі құзыреттілік маман біліктілігінің негізін құрайды. Қазіргі кезде психологиялық-педагогикалық зерттеулерде рефлексиялық құзіреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы айтылуда. Педагогикалық қызметті жетілдіру үшін өзінің педагогикалық қызметін ұғыну шеберлік. Сол себепті де, рефлексивті құзыреттілікті қалыптастыру болашақ маманның кәсіби қызметінің негізі болып табылады.

Рефлексивті құзыреттілік деп рефлексивті процестерді тиімді және адекватты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін тұлғаның кәсіби сапасы түсіндіріледі, бұл даму және өзін-өзі дамыту процесін қамтамасыз етеді, кәсіби қызметке шығармашылық тұрғыдан қарауға, оның барынша тиімділігі мен нәтижелілігіне қол жеткізуге ықпал етеді [5].

Бұл анықтама рефлексия адамның ажырамас психикалық қабілеті ретінде түсінуге негізделеді. Бұл ретте рефлексия ХХ ғасырдың бірінші жартысында қарастырылды. Зерттеушілер оны "таным әдісі, адамның ішкі әлемінен, оның экзистенциалды мағыналарын, қабылдау мен қабылдауды өңдеудің өзіндік бастапқы тәсілі" деп анықтады [6], "адамның өз санасы мен іс-әрекетінің құбылыстарын тану және талдау, басқаша айтқанда, өз ойы мен іс-әрекетіне көзқарас" [7].

Рефлексия "бейім" деген тұжырыммен келіспеу қиын. Алайда, педагог үшін келесі сұрақтар өзекті болып қалады: рефлексия қабілетін қалай дамыту керек, бұл кәсіптік сапаны қашан және қайда қолдануға болады және қажет. Джон Дьюи, рефлексия зерттеуіндегі іс-әрекет тәсілінің негізін қалаушылардың бірі, рефлексияны іс-әрекеттің белгілі бір тізбегі ретінде қарастыруды ұсынады.

Дж.Дьюи рефлексивті ойлаудың бес негізгі белгілерін бөледі:

- адалдық, күмән, мазасыздық сипаты толық болатын, аяқталмаған жағдайға тартылу, қатысу салдарынан анықталмаған;
- гипотетикалық күту, жағдай элементтерін эксперименталды интерпретациялау;
- мұқият талдау, жағдайды зерттеу;
- гипотезаны дәйекті әзірлеу;
- гипотезаны тестілеу, ықтимал әрекет жоспарын гипотезамен салыстыру.

Осылайша, Дж.Дьюи рефлексияға "белсенді, табанды және мұқият қарауды қамтитын рефлексия субъектінде іс-әрекеттің болуын болжайды, кез келген сенімнің немесе болжанатын нысанның оларды қолдайтын дәлелдер және одан кейінгі салдарлар тұрғысынан білім әкелуі мүмкін" [8]. Кез келген гипотеза алдымен тұжырымдалуы керек, содан кейін белгілі бір операцияларды жүзеге асыру іс-әрекетті дамытудың мүмкін нұсқаларын бір дұрыс нәтижеге жинақтайды.

М.Эро (M.Egaut) рефлексия және оны анықтауға қосу нәтижеге бағыттылығы, оны зерттеуші ретінде емес, ғылыми-танымдық және практикалық қызметті жетілдіруге бағытталған "әрі қарай іс-қимылға арналған іс-әрекет" құралы қажет екенін көрсетеді [9].

Дж. Мезироу (Jack Mezirow) бұл өнімді болуы мүмкін жай ғана ойлау және өз іс-әрекеттерін талдау емес, бірақ өз болжамдарының сыни рефлексиясы деп тұжырымдады. Мұндай рефлексия болуы үшін маңызды ойлауға принципті көзқарас, ол бейтарап, дәйекті және дәйекті емес субъективті жағдайлар себепші болады. Бұл өте пайдалы болуы мүмкін, өйткені, біріншіден, әрбір адам бар үшін өз іс-әрекеттерін сыни қайта ойлауға, ойлар мен идеялар, батылдық, екіншіден, басқа көзқарас, басқа пікір, түсіну, сыни талдау тірек нүктесі болуы керек, Дж.Мезироу сыни рефлексия деп "оқытудың өлшемдері, болжамдары мен ортаны" атады [10].

Психологиялық-педагогикалық әдебиетте рефлексия әр жағынан қарастырылады:

- педагогтың кәсіби маңызды сапасы ретінде (В.И.Загвязинский, В.В.Краевский, Г.П.Щедровицкий және т. б.);
- кәсіби-педагогикалық қызметті дамытудағы аналитикалық-ретроспективті кезең ретінде (В.О.Кутьев, Я.С.Турбовский және т. б.);
- педагогтың кәсіби дайындығының компоненті ретінде (И.И.Ильясов, И.Л.Можаровский және т. б.);
- ғылыми танымның жүйе құраушы механизмі ретінде (А.С.Анисимов,

М.С.Мириманова, С.Л.Рубинштейн және т. б.);

- педагогикалық шығармашылық компоненті ретінде (В.Г.Богин, В.А.Кан-Калик, И.Я.Лернер, Н.Д.Никандров және т. б.);
- жаңа педагогикалық идеялар мен технологияларды таңдау мен іске асырудың табыстылығын анықтайтын педагогтың инновациялық қызметінің компоненті ретінде (В.А.Сластенин, Л.С.Подымова және т. б.).

И.В.Козлов және В.Е.Мальников идеясы өте қызықты, оның мәні әртүрлі қызмет түрлерін интеграциялау есебінен студенттердің рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларды сақтау кезінде өтуі тиіс:

1) білім беру үдерісінде әлеуметтік-кәсіптік өзін-өзі анықтау үшін мүмкіндіктер жасау, яғни жеке білім беру бағыттарын жобалау (жеке модульдерді таңдау және зерттеу кезектілігі, базалық және қосымша құзыреттер жиынтығын анықтау, дайындау бағдарламаларымен қарастырылған қызметтің әр түрлі түрлерін игеру));

2) жоғары кәсіби білім беру саласында мамандарды көп деңгейлі дайындауда ЖОО-ның әлеуметтік серіктестері ретінде әрекет ететін ұйымдар мен мекемелер желісінде жүзеге асырылатын ресурстық интеграцияны жүзеге асыру (өнеркәсіптік кәсіпорындар, ғылыми-техникалық зертханалар және т. б.). Бұл студенттерді оқыту мен тәжірибеден өткізуді ұйымдастыру үшін материалдық-техникалық, ақпараттық және кадрлық ресурстарды бірлесіп пайдалануды көздейді;

3) білім беру үрдісінің диагностикалық және дамытушы консультациялық құрамын күшейту (студенттерге олардың өзін-өзі анықтауына психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, жеке білім беру бағыттарын қалыптастыру кезінде консультациялық көмек көрсету, тьюторлық институтын құру).

Екінші жағынан, рефлексивті құзыреттілікті қалыптастыру үшін рефлексияның психологиялық детерминанттары және оның сыртқы және ішкі ортасының ерекшеліктерін ынталандыратын интегративті білімінің болуы қажет [11].

Білім беру үдерісінде рефлексивті құзыреттілікті қалыптастыру және дамыту процесінде белгілі бір шарттарды сақтау керек: – рефлексия туралы білімнің болуы, оны өзектендіру тәсілдерін пайдалану, қоршаған факторларға құндылық қатынасы;

– оқу үрдісінде тұлғалық рефлексивті тәжірибені алу (оқу пәндері, зерттеу қызметі, педагогикалық іс-тәжірибе шеңберінде));

– студенттердің өзін-өзі талдау, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту, өзін және басқаларды түсіну қажеттілігінің тұрақты дамуы;

– білім беру үрдісіне оқыту әдістерін біріктіру.

Рефлексивті құзыреттілікті қалыптастыру кезінде ішкі факторлар маңызды рөл атқарады. Адамның ойлау өнімділігінің маңызды шарттары - тұлғалық бағыттылығы, ұмтылыстары, себептері, қондырғылары, құндылықтық бағдарлары, оның жеке-психологиялық қасиеттері, оның когнитивтік стилінің ерекшеліктері болып табылады.

Кәсіби қызметте туындайтын проблемалық сәттерге адекватты ден қоюды қалыптастыру рефлексивті құзыреттіліктің жеткілікті деңгейін дамытуды талап етеді. Бұл ретте маңызды функцияны түсіну, қайта ойлау, түрлендіру сияқты рефлексивті механизмдер орындайды. Проблемалық жағдайдағы конструктивті, шығармашылық мінез-құлық интеллектуалды және жеке деңгейлерде рефлексияны ашу есебінен қалыптасады.

Рефлексивтік құзыреттілік жеке-жағдаяттық өзара іс-қимылды барынша нәтижелі және үйлесімді құруға мүмкіндік бере отырып, шығармашылық ұғыну және сыни сәтті еңсеру есебінен қызмет субъектісінің ықтимал іс-қимыл шеңберін кеңейтеді.

Қазіргі уақытта кәсіби ЖОО даярлау жүйесінде студенттердің рефлексивті

құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту тәжірибесі жеткілікті түрде кең таралмағанын атап өткен жөн. Рефлексивті құзыреттілікті қалыптастырудағы ажырамас фактор практикалық тәжірибені аналитикалық пайымдауға негізделген оқытудың арнайы ұйымдастырылған шарттары болып табылады.

Рефлексивті құзыреттілікті қалыптастыру бойынша бірнеше оқыту стратегияларын бөліп көрсетуге болады:

- міндет тәсілін қолдану;
- типтік проблемалық жағдайларды талдау;
- интерактивті оқыту әдістерін қолдану;
- педагогикалық жағдайларды модельдеу;
- оқу үрдісінде кейстерді құрастыру.

Өздеріңізге белгілі, құзыреттілік әрдайым қызметте көрінеді. Бұл ретте әрқашан құзыреттілік көрінетін контексті қарастыру маңызды. Құзыреттілік табиғаты адам құндылықтарымен органикалық бірлікте, яғни қызметтің осы түріне терең жеке мүдделілік жағдайында көрініс табуы мүмкін. Практикада жеке құндылығы бар қызметтің мазмұны нақты нәтижеге (өнімге) немесе мінез-құлық тәсіліне қол жеткізу мүмкін.

Рефлексивті құзыреттіліктің қалыптасу белгілері "өзінің педагогикалық қызметінің мәні мен құндылықтарын ұғыну; өткенді позитивті қабылдау және қазіргі және болашақта бағдарлану; жағымсыз жүрісті өз бетінше өзгерту қабілеті болуы мүмкін қиын педагогикалық жағдайлардан оңтайлы шығу жолдарын табу", сондай-ақ педагогикалық технологияларды, релеванттық педагогикалық тәсілдерді таңдау жағдайлары.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы (II бөлім) Қазақстан дамуының Жаңа кезеңдегі біздің ішкі және сыртқы саясатымыздың аса маңызды 30 бағыты белгіленген «Қазақстан-2030 стратегиясы». Астана, 2007 жылғы 28 ақпан
2. Пралиев С.Ж., Жампеисова К.К., Хан Н.Н. Концептуальные основы системной модернизации педагогического образования РК. //Педагогика және психология – 2015. №1 с.44-50
3. Кенжебеков Б.Т. Университет студенттерінің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың теориясы мен практикасы. Астана: Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық универ-ті, 2001ж.–275 б
4. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики .Психологический журнал, 2003. № 5. С.45-57.
5. Карпов А.В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики .Психологический журнал, 2003. № 5. С.45-57.
6. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста . Высшее образование сегодня, 2004.
7. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Народное образование, 2003. № 5. С.55-61
8. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления (Как мы мыслим) / Пер. с англ. Н.М. Никольской; ред.Ю.С.Рассказова. М.:Лабиринт,1999.192 с.
9. Erault M. Schon shock: a case for reframing reflection in action // Teachers and teaching. 1995. (1). P. 9–22.
10. Ушева Т.Ф. Рефлексия как ключевая компетенция будущего педагога // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: Сб.ст.по материалам XLIV междунар. науч.-практ. конф. № 9 (44). Новосибирск: СибАК, 2014. С. 65–73
11. Козлова И.В., Мельников В.Е. Перспективы использования интегративной модели графической подготовки студентов в вузе при переходе на образовательные стандарты нового поколения. // Электронный научный журнал «Вестник Омского государственного педагогического университета», Выпуск 2009.

Куделько Айжан Сатыбалдиновна

Лауазымы: PhD докторы. Қазақ инновациялық гуманитарлық- заң университеті, Семей қаласы

Почталық мекен-жайы: Индекс 071400, Семей қ, Шәкәрім 20 көшесі, 230 пәтер

Сот.тел. 87777067558

Сарсенбаев Максат Қайратович

Лауазымы: «6М010300 – Педагогика және психология» мамандығының 2 курс магистранты

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті

Пошталық мекен-жайы: 071410, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Кирпичный завод көшесі, 3-6

Ұялы. тел: +7 778 180 75 15

Болашақ маманның рефлексивті құзыреттілігін қалыптастыру ерекшеліктері

Куделько Айжан Сатыбалдиновна

Должность: PhD доктор. Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г Семей

Почтовый адрес: Индекс 071400 г. Семей, ул. Шакарима 20, 230 кв.

Сот.тел. 87777091558

Сарсенбаев Максат Қайратович

Должность: магистр 2 курса специальности 6М010300 – «Педагогика и психология»

Почтовый адрес: 071410, Республика Казахстан, г. Семей, ул.Кирпичный завод 3-6

сот. тел: ++7 778 180 75 15

Формирование особенности рефлексивной компетентности у будущих специалистов

Kudelko Aizhansatybaldinovna

Position: PhD doctor. Kazakh humanitarian and legal innovation University, Semey city

Postal address: Index 071400, Semey, 20 Shakarima street, 230.

Mob.tel. 87777091558

Sarsenbaev Maksat Kairatovich

Position: 2nd year master's degree in 6M010300 – "Pedagogy and psychology»

Mailing address: 071410, Republic of Kazakhstan, Semey, Kirpichnyy zavod St. 34-126

Mob.phone: ++7 778 180 75 15

Formation of a culture of professional health of students as a means of educating future specialist